

ԹՈՋՈՒՆՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ

Ա. — ԱՆՈՆՑ ԻՄԱՑԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՈՐ-
ԴԻԱԿԱՆ ՍԵՐԸ:

Խոտալացի մեծ բանաստեղծը Լէոբարտի
Թոչունները կ'անուանէր «բնութեան ամա-
նագուարթ արարածները»:

Յիրաւի բնութեան այդ առեղծաբանի կեն-
դանիւնը կարծես զգալով, նախախնա-
մութենէ վայլած այդ առանձնաշնորհու-
թեան հետ, ուրիշ բազմաթիւ կատարե-
լութիւնները (թեթև մարմին, պերճ զգեստ,
դիւրիշ ձայն են.) միշտ գոհ, միշտ
ուրախ զուարթ են:

Որքան որ ասոնց մէջ եւ, ուրիշ կեն-
դանեաց նման, չեն պակսիր տխուր ու
ապուշ տեսակներ ալ, սակայն ընդհան-
րութիւնը միշտ զուարթ եւ իմաստուն են:
Իմաստասրին. այս է ահա Թոչուններէն
շատերուն, միակ եւ ամենագորատր զէնքը,
ամէն տեսակ թշնամիներու դէմ. իմաս-
տութիւն մը՝ որ անոնց մէջ գերազանցօրէն
կ'արտափայլի, բնութեան ամենայամառ
երկու պայքարներուն՝ ինքնապաշտպանու-
թեան եւ Սկրնդապահութեան բնազդին մէջ:

Այն իմաստութեամբ է որ Թոչունները
ոչ միայն կը հասկնան իրենց դէմ լա-
րուած դարանն՝ այլ եւ զրեթէ կը գուշակեն
սպառնացող վտանգն իսկ. և անոր հա-
մեմատ այնպիսի զարմանալի ռազմական
հնարքներով կը պաշտպանեն ինքնիւրեքին,
որ զմարդ կ'ապշեցնեն: Ասոնց շատերուն
սովորական է, անակնկալի չգալու նպա-
տակաւ, կամ իրենց բնակութեան շուրջը
պահանջողներ դնել, (ինչպէս հրաթոչուն,
ծովասագ են.) և կամ, մասնաւանդ զաղթի
միջոց, կոռնկներու պէս յառաջապահ
դէտեր դրկել: Մի քանի ուրիշ Թոչնիկներ
իմաստութեան հետ կաղապարած են, իրենց
հասակէն վեր մեծ համարձակութիւն մը.
տրոբիւտներ, որ թիթեռնիկի չափ թռ-
չուններ են, կոկորդիլոսի վրայ անվրդով
կը շրջապային, միայն իրենց կերակուրը
փնտռելու քմահաճոյքին համար: Կարծես

այդ ալ չի բաւեր. կը համարձակին մինչև
իսկ այդ հրէշային գազանին բերանը մտա-
նել՝ անոր բերանարայ կեցած պահուն,
և հոն՝ իբրեւ թէ իրենց ճաշարանն ըլլար՝
հանդարտութեամբ կ'ուտեն միջատիկներ,
կամ կերակուրի մնացորդ և կամ ինչ որ
հոն գտնեն: Լաւ մը յագեցնալէ վերջ, երբ
կարգը անկէ ելլելու կու գայ, այնպէս
սիզալով մը կ'ընեն այն ելքը, որ կարծես
թէ հասկցնել ուզէին այդ ահարկու տի-
տեռին, թէ նա աւելի շնորհակալութիւն
կը պարտի (զինքը այնպիսի մնասակար
միջատներէն ազատելուն համար) քան թէ
իրենք. թէև վարպետորդի Թոչնիկները
բոլորովին ապերախտ չմնալու համար,
երբ՝ կոկորդիլոսի թմբած պահուն թռչ-
նամի մը մօտենայ, այնպիսի սուր ձայններ
կը հանեն որ գազանը կ'արթննայ և պաշա-
պանութեան կամ փախուստի ճամբան
բռնելու կը ստիպուի:

Տրոբիլոս

Ջարմանալի է նաև այս չարաճճի Թոչ-
նիկին ճամբորդութեան միջոց բանեցուցած
հնարքը. երբ սա իւր Թոչտիւն պահուն
յոգնութիւն զգայ՝ կը ջնաշայ զէթ ուրիշ
ճամբորդ մեծ Թոչունի մը քով հասնիլ.
և ահա յանկարծակի անոր վրան ցատ-
կելով սանձը ձեռք կ'առնու. վայ այն թռչ-
չունին՝ որ իւր տոտիկներուն ներքեւ ապրա-
տամբիլ փորձէ. կտուցի հարուածներուն
տակ անոր գանկը ծակել կը սպառնայ:
Իմաստուն Թոչնիկն երբ այսպիսի հրա-
շալի ճամբորդութեամբ մը իւր դիտակէտին
հասնի՝ անմիջապէս օդապարիկ երկվարէն
վար ցատկելով՝ ծակ մը կը մտնէ, որ իւր
բռնագրօս զրաստը վրէժխնդրութեան փորձ
մը չընէ:

Բնութեան մէջ ինքնապաշտպանութեան հետ հաւասար կը զուգընթանայ սերունդի պահպանութեան պայքարը. մանաւանդ թէ շատ անգամ — թէպէտ առերեւոյթ — սերնդապահութեան բնազդը կը գերազանցէ քան ինքնապաշտպանութեան սերը:

Բնութեան այն բնական երևոյթը թուչուններու մէջ գերազանցօրէն կ'արտայայտուի. եթէ անոնք ինքնապաշտպանութեան համար իմաստութեանն մաս մը միայն բանեցնեն՝ սերունդի պահպանութեան համար ալ տասն անգամ կը կրկնապատկեն զայն: Ասոր համոզուելու համար կը բաւէ նոյն իսկ ակնարկ մը տալ այն արտաքին կարգի խնամքին ու գուրգուրանքին՝ զոր թուչունը իւր ապագայ ժողովրդեան խանձարարքին համար միայն կը բանեցնէ:

«Քոյն կազմել». ահա այն բնազդը՝ զոր այդ փոքրիկ անասնիկը կը զգայ, և անմիջապէս կը զարթնուն իւր մէջ, — մասնաւոր թէ իրենց զազաթնակէտին կը հասնին — անոր բոլոր կարողութիւնները և փութով կը սկսի իւր ճարտարապետական արհեստն ի գործ դնել:

Քոյնին ճարտարապետութիւնը, թուչունի տեսակին, և երբեմն նոյն տեսակին մէջ ևս, ըստ պարագային այնքան փոփոխութիւններ կը կրէ, որ նոյն իսկ կարելի է, այս պարզ վերնազքին տակ, ստուար հատոր մը ձևացնել: Հոս մի քանի հետաքրքրական օրինակներով միայն կը գոհանանք:

Հիւսիսային ծովուն վրայ պտոյտ մ'ընելու ատիթ ունեցողը՝ հեռուն ծովափին մօտ այդ ամայութեանց մէջ՝ մի քանի հրապուրիչ տնակներ կը նշմարէ. կամաց կամաց մօտենալով անոնց և ներս մտնելով մեծ զարմացմամբ կը տեսնէ հոն, փոխանակ քանաւոր էակներու, անքան անասնիկներու բազմութիւն մը՝ ծովափէն գերը. որոնք իրենց ձեռակերտ քաղաքին մէջ, մեծ գործունէութեամբ, իրենց օրական հիւսիս կը հայթայթեն:

Ահա թէ ինչպէս կը շինեն անոնք իրենց այդ կոսկուն քաղաքը: Տարւոյն մէջ

քանի մ'անգամ անոնցմէ բազմութիւն մը ծովագերը կը ժողուին, և հոն խլացողիչ կարկանդակ արձկներով՝ այնպիսի ձեռք ու շարժումներ կ'ընեն՝ որ դիտողը կ'իմանայ թէ կարևոր խնդիր մը կայ անոնց մէջը. — բոյն կազմելու խնդիրը: Երկու երեք օր այսպէս վիճարանելէ վերջ, երբ համաձայնութեան գան, իսկոյն երկու հարիւրակալ (hectar) հարթ հաւասար գետնի մը վրայ, մեծ քառանկիւն մը կը ձևացնեն. որուն ծովահայկաց մասը, մուտքի համար բաց թողնով, քնացած երեք կողմերը պատեր կը բարձրացնեն. անոր պէտք եղած քաբերը իրենց կտուցովը կը կրեն:

Խրաքանչիւր պատին վրայ մի մի ապահովական դռներ բանալով, (վտանգի պահուն գործածելու համար) անոնց մուտքը փոխն ի փոխ ընտրեալ դէտերու հսկողութեան կը յանձնեն: Յետոյ այն մեծ քառանկիւնը, — ընդարձակ պողոտաներու միջոցաւ, — աւելի փոքր քառակուսիներու վերածելով, խումբ խումբ դասաւորուած կը սկսին, իրենց յատուկ ճարտարապետութեամբ, բոյներնին հաստատել:

Ափրիկէի Ուստալուկը կոչուած, ճընճ զրկանման թուչուններ, — մեր աշխարհի թուչուններուն բնութեան բոլորովին հակառակ, — բոյն կազմելու համար, 500 և նոյն իսկ երբեմն 1000ը կը միանան. նախ միասին հասարակաց տանիք մը կը կառուցանեն, յարդէ շինուած իրձթի ձևով, յետոյ այդ ծածրին տակ զոյգ զոյգ բաժնուած՝ զարմանալի ճարտարութեամբ ջովէ ջով բոյներ և կը շինեն. և հոն, միշտ նոյն ծածրին ներքեւ, իրեւ նոյն ընտանեաց կամ ազգին զաւակներ, իրարու հետ մեծ սիրով հասարակաց կեանք մը կ'անցընեն. այս պատճառաւ Հասարակապետականք ալ կը կոչուին:

Թուչուններուն իրենց բոյնին վրայ ցուցած այսքան խնամքն կրնանք մականքերէլ, թէ որքան աւելի պիտի ըլլայ անոց սէլն ու զուգընթացը՝ երբ ձագերը թուխսէ ելլեն ու կաննքի անհամար պատահարներուն ենթակայ ըլլան: Այս մայրական գթոյն օրինակ կրնայ ըլլալ այն

արտաքոյ կարգի սէրը՝ զոր կը ցուցնեն փարփարները իրենց ձագերուն վրայ ։ Անոնք երբեմն իրենց ձագերը հետեւին ատած լճակի վրայ շրջագայութեան կ'ելլեն, անոնց լողալ և ինքն իրեն կերակուր հայթհայթել կը սորվեցնեն. և երբ չափահաս ըլլան՝ կը թողուն զանոնք և երկրորդ թխսի կը նստին, էթէ այս վերջին թխսումն ալ յաջող ելը ունենայ՝ գուարձալի և միանգամայն յուզումնալից տեսարաններու արժանի կ'ըլլանք ։

Առջի անգամ որ նորածինները իրենց ծնողաց հետ պտոյտի ելլեն՝ անոնց երէց եղբայրները ընդատաջ կ'երթան և ուրախութեան ամենամեծ նշաններով կ'ընդունին, մեծ խանդաղատանքով զանոնք կը շրջապատեն ու այնպէս կրկին պտոյտին կը շարունակեն ։ Իսկ ծնողքն անոնց հետեւն մայրական գուրգուրանքով ամէն ջանք կ'ընեն որ զանոնք աչքէ չվրիպեցնեն ։ Երբ ճամբան յանկարծ թշնամի մը հանդիպի՝ մեծագոյնները — այլ եւս փորձ՝ կեանքի պայքարներուն — փողերները կը

զգուշացնեն և զանոնք բարձր խոտերու մէջ կը զրկեն ։

Թռչուններէն ոմանց ձագերը փրկելու հնարքը մարդս կը հիացնէ, իսկ այլոց վարպետութիւնը՝ ծիծաղը կը շարժէ ։

Քիչ վերը յիշած Ոստայնանկները, իրենց ձագերը օձերու՝ միակ և ոխերիմ թշնամւոյն յարձակումէն ապահովցնելու համար, բոյներին միմոսեկեկերու վրայ կը շինեն, որոնք ողորկ և սահուն ըլլալուն պատճառաւ, օձերը անոնց վրայ չեն կրնար բարձրանալ ։

Իսկ ջրակաքաւը, ջայլամը, հասարակ կաքաւն են. երբ իրենց ձագերը վտանգի մէջ տեսնեն, իսկոյն ողբական ձայներ հանելով վար կ'իյնան, իրր թէ վիրաւորուած ըլլային ։ Զայն տեսնելով թշնամին՝ փութով ձագերը կը թողու ու մօրը վրայ կը դիմէ. իսկ իմաստուն մայրը, դեռ կաշուի կեղծելով, կամաց կամաց կը հեռանայ, և երբ այլեւ ձագերը ապահով տեսնէ՝ ակնթարթի մը մէջ իւր թեւերուն ոյժ մը տալով աներևոյթ կ'ըլլայ ։

(Շարունակելի)

Հ. Ս. ՖԵՐԱՆԵԱՆ

Մ Ա Յ Ր Դ Ի Ի Ա Ն

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ. — Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(Շար. տես Բազմ. 1924, էջ 317)

ՁԹ.

Պեկրատու Միթիթարեան առաքելութեան երրորդ առաջնորդն է — յետ Հ. Միթայէլ Սեբաստացւոյ — Հ. Յակոբ Կարնեցի, որ կը ձեռնարկէ իւր պաշտօնին՝ 1739 Յուլիսին ։

Ինքն ևս կը սկսի մտնել մեր նամակագիրներու կարգին մէջ՝ տալով հետեւեալ երկու թուղթերը, որոնք կարեւոր տեղեկութիւններ են Օսմանցոց և Աւստրիացոց միջև տեղի ունեցած պատերազմին շուրջ ։